

פרשוה לזו. והשתא, אם אין רגל הקו"ף דבוק למעלה, היכי חיישינן לזבוב לומר דקו"ף הות ושויתא סמ"ך, והלא הסמ"ך סתומה היא כדאמרינן בפרק הבונה: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ורגל הקוף פתוחה, ואם סתמתה, מכריחנו לומר ד'ספל' הוא ולא 'קפל' וזבוב לא חסרה לרגלה של קוף. שאם תאמר אע"פ שסתומה היא ודרכה להיות פתוחה חיישינן דלמא 'קפל' הוא, וכי היכי דזבוב חסריה לרגליה דקו"ף הכי נמי אמשיכיה ואדבקה — והא אמרת שאין דרך זבוב להמשיך אלא לחסר? אלא ודאי משמע כיון דחיישינן דילמא זבוב חסריה לרגליה דקו"ף ושוויה סמ"ך, שאין בין הקו"ף והסמ"ך אלא אותו רגל לעכובא. ואם נסתמה למעלה — כשר. ואף למטה — אם נסתמה, נראה מכאן דהויא כשרה, ויסייע מזה הרמב"ם ז"ל. וכיון דתינוק דלא חכים ולא טפש קרי לה קו"ף, אע"פ שנדבקה — לא מפסלה, אף על פי שמן הדין אין להדביקה למטה, וכדמוכח בפרק הבונה.

אלא שאין ראייה כל כך, דשמא בשטרות דלא קפדי אינשי בדקדוק צורת האותיות, ואע"פ שכיוצא בו פוסל בספר תורה. אבל הועיל לנו כל זה להחזיר הדבר להלכה רופפת שאמרו בירושלמי דיבמות (פרק ז, ופ"ה ממע"ש ופ"ז מפאה ה"ו) 'אם הלכה רופפת היא בידך ראה כיצד הצבור הוא נוהג ונהוג כמותן' (תשב"ץ ח"א נ. וצ"ע בדברי בנו — הרשב"ש ז"ל, בשו"ת — רמג).

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קכא) שהביא מכאן שיש במשמע שהשתמשו לכתיבת שטרות באותיות מרובעות כעין כתב אשורית. ע"ש בנידון כתיבת שטר כתובה בכתב אשורי.

חיישינן לזבוב — שכל מה שיש לנו ליישב שתי הלשונות שלא תימצא סתירה וחזרת הסופר — יש לנו ליישב, אפילו באופן הרחוק (עפ"י שו"ת הריב"ש — רמט, ועוד).

דף קסז

לא ליחוי בסוף מגילתא, דלמא משכח לה אחר וכתבי דמסיק ביה זוזי... — ואף על פי שאם יוציא כנגדו שטר שכתוב בו 'לויתי מפלוני' והוא חתום בסופו, יהא נאמן לטעון לא לויתי כלום אלא חתמתי על נייר חלק לבעל דיני והוא זה שכתב כרצונו, שהרי יש עמו כח 'מיגו', שהיה יכול לטעון 'פרעתי' — אעפ"כ אמר אביי שאין לחתום כן, פן ישכח ענין חתימתו ויאמר 'לא לויתי מעולם' סתם, ולא ידע לפרש פשר חתימתו, ואז יחייבוהו בדין (נמוקי יוסף עפ"י בעל התרומות).

וכבר נחלקו הראשונים ז"ל האם אפשר לטעון טענת 'פרעתי' בשטר הכתוב בכתב ידו ללא עדים; שיטת הרמב"ם (מלוה יא, ג) והרמב"ן שנאמן, ושיטת הרשב"ם (קעו. ד"ה ה"ג שאני) הרז"ה והרשב"א שאינו נאמן.

— משמע שאם לא כתב כלום ממעל לחתימה, אי אפשר לתבוע ממון על סמך חתימה בלבד. ומכאן למוציא על חברו גליון חלק עם חתימתו, אין לו שום תביעה, ויכול החתום לטעון ממני נפל ומצאתו. זהו מצד הדין, אבל מצד המנהג כתב הב"ח שכבר נהגו בארצות הללו לגבות בו על פי תיקון המדינות. ואולם במקום שאין מנהג קבוע נראה שאין לגבות בו (עפ"י ש"ך חו"מ סט סק"ט, כדעת העיר-שושן).

ההוא בזבינא — ה-ב' שרשית. שמא נגזר מלשון בזבז, לפי שהמוכס מבזבז ממונו על כך, לקנות המכס מאת המלך. וגם על ידי כך מבזבז ממונם של אחרים (ריעב"ץ).

'מתלת ועד עשר לא לכתוב בסוף שטה' — הגם ש'שמונה' אי אפשר לעשותו 'שמונים' — הלא הש"ס מדבר בלשון ארמית, שעלול לעשות מ'תמני' 'תמנין' (עפ"י ש"ך מב סק"ו. עש"ע).

— אם כתב כן, הרי זה שטר העלול להזדייף ופסול. ואם מצאנו שטר שכתוב בו תלתין, חמשין וכו' בסוף שורה — כשר ואין חוששין שהיה כתוב שלש וזייפו, כי מן הסתם עשו הסופר והעדים כד"ן (ריטב"א; נמוקי יוסף. וכ"ה ברמ"א חו"מ מב, ד ובבאה"ג).

מסתימת הפוסקים נראה לכאורה שב"ד פוסלים שטר זה אעפ"י שיכולים עתה לתקנו ולמנוע חשש זיוף [כגון ע"י סימון סוף המלה, או חזרה וקיום]. ויש לדון אם מועיל תיקון המלוה קודם שהגיע השטר ליד ב"ד, או שמא כיון שבשעת כתיבתו היה פסול, שוב אין מועיל תיקון. וע' נידון כיוצא בזה בספר שער משפט — מובא בפתחי תשובה מה סק"ו. וצ"ע.

'אמר ליה: דין חתימות ידא דידי היא, מיהו קמיה דרב אחא בר אדא לא חתימי לי מעולם. כפתיה ואודי' — ואם לא היה מודה — נחלקו ראשונים; הרמב"ם כתב (עדות ה, ד) שעד המעיד על חתימת עצמו, צריך שיהא זכור מעצמו במעשה, ואם לאו — אין קיומו קיום. (והוסיף וכתב: 'וכל מי שאינו דן כן, לא ידע בדיני ממונות בין ימינו לשמאלו'. וע"ש בהשגות הראב"ד).

והריטב"א כאן חולק, שהרי לולא שהלה היה מודה, קיומו של רבא את חתימתו היה תקף. אפשר שאף הריטב"א לא אמר אלא בכגון שלא זכור לו שחתם לפני רב אחא מעולם. [ואפשר שגם זה בכלל מה שאמר רבא גופיה (בשבועות מא): כל מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה, ע"ש. ולפר"ח שם קאי אפילו אעדים, ואעפ"י שאומרים להר"ם (וכ"ה בבעה"מ להלן קע)]. אבל אם אומר שידוע בעצמו שאינו חותם כלל לפניו, אין זה קיום.

'כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו... ובלבד שיהא מכירן' — הכרה זו אין ענינה הכרת הפנים גרידא, אלא שידעו שמותיהם [ושמות אבותם]. והכרה זו נעשית אפילו על ידי עד אחד, אשה או קרוב. אך לא על פי בעלי הדבר עצמם. ואין חילוק בענין הכרה זו אם כתבו את הגט לאיש ללא נוכחות האשה או בנוכחותה (ראשונים; פוסקים — אה"ע קכ, ג).

[החזו"א (חו"מ לקוטים סו"י כא) צידד שאין לעדים לחתום אלא אם יתאמת בלבם שזהו שמו. ואם הבעל עצמו מביא אדם אחר להעיד על שמו, ויש לעד ספק בלבו שמא יש קנוניא ביניהם — אין לו לחתום על פיו, שאין לו לחתום עד שיהא סמוך ובטוח שהוא אמת. אך כתב שמהראשונים אין משמע כן. וצ"ע].

— לכתחילה נראה שצריך להכירם קודם שיחתמו, אולם אם כבר חתמו ולא הכירו ורק אחרי כן הוברר שכן הוא שמו ושמה — כשר (בית שמואל — קכ, ג).

(ע"ב) זאין כותבין למלוה עד שיהא לוח עמו' — אפילו העדים ראו את הלוח ששעבד נפשו בקנין ובשטר שיחול השעבוד מיד, שגם אם לא ילוה עד זמן מרובה, כל קרקעותיו משועבדים מעתה — אף על פי כן אין כותבים למלוה, שמא לבסוף לא ילוה ולא נשתעבד כלום (נמוקי יוסף). ובשטר שיש בו הקנאת נכסים מהיום — נחלקו הראשונים האם נשתעבד אפילו לא נמסר השטר לידו (כן דעת רש"י רמב"ן רשב"א ריטב"א ועוד — ב"מ יג) אם לאו (ר"ה, רי"ף ורמב"ם).

'כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו' — יש אומרים, דוקא אם כותבים בשטר המכר שקיבל המעות מיד הלוקח, אבל בלאו הכי אין כותבים אלא מדעת הלוקח, שמא אינו מרוצה באותה לקיחה (עפ"י ר"י בן מגאש; נמוקי יוסף. ואעפ"י שיהא הלוקח נאמן לטעון נתתי דמים (ע' במובא לעיל קנד:), מ"מ יש בדבר חובה לגביו שאם לא ירצה לשקר או אם יודה מטעם כלשהו שלא שילם, יצטרך לשלם).
יש אומרים אפילו בלא קבלת מעות כותבים, שאין הפסד ללוקח בכתיבה זו, כי אין השטר מהווה ראיה עד שיגיע ליד הלוקח או המלוה, שכיון שהדין ידוע שכותבים שטר למוכר, אם בא להוציא דמים אומרים שמא מעצמך כתבו לך, ועליו הראיה.

'ואין כותבין ללוקח עד שיהא מוכר עמו' — כתב הרמב"ן: החידוש שבדבר הוא שאפילו אם קנו מיד המוכר [שלא בפני הלוקח] — אין כותבים ללוקח שטר, שלא אמרו 'סתם קנין לכתובה עומד' [ואין צריך להמלך על הכתיבה] אלא בקנין שנעשה בנוכחות הקונה. ועוד, שמא אין המוכר חפץ שיתנו ללוקח השטר עד שיקבל מעותיו.
ואולם דעת הרשב"א והרא"ה שאם עשו קנין — כותבים שטר לקונה בכל אופן. ומשנתנו מדברת ללא קנין, ושנאה התנא אגב הרישא.

'זהלוקח נותן שכר' — וצריך הלוקח להקנות למוכר את השטר, שיהא שייך לו, ובשעת מעשה הקנין בשטר, חוזר המוכר ומקנה את השטר לקונה. וכל זה בשטר קנין, אבל שטר המשמש כראיה — אין צריך (קצות החשן קצא, א עפ"י גטין כ.).
[וזה שאמר ירמיהו (לב, י) 'ואכתוב בספר ואחתום' הגם שהמוכר כותב שטר — אלא לפי שהלוקח משלם שכר סופר. ומדובר שם בשטר ראיה, שהרי קנה בכסף, ואין צריך שיהא שייך למוכר. משך חכמה, סוף בהר].
וע"ע בקהלות יעקב כתובות מז, ה.

'אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם' — אף על פי שאבי הכלה אומר לעדים, כך וכך אני מתחייב לתת לחתני — אין כותבים עד שיבוא החתן לפניהם. שלא התירו לעשות כן אלא בלווה ובמוכר מפני שהם דחוקים למעות, אבל כאן למה יכתבו ללא דעת החתן. ועוד, שמא עושה כן רק כדי להתפאר שיצא עליו שם כי פלוני נושא בתו ואינו אמת (פסקי הרי"ד).

'זליחוש לשני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת, דלמא... אלא זה בפני זה' — התוס' פרשו שהקושיא היא בשהוחזקו בעיר שני יוסף בן שמעון [ואליבא דר' אלעזר שאמר 'עדי מסירה כרת', וקיי"ל כוותיה. אבל לר' מאיר, אין הגט כשר כשהוחזקו שני יוסף בן שמעון (ע' נוב"ק אה"ע פו פז; תנינא קטו) אלא אם יש בו סימן מזהה לאיש ולאשה זו] — שמא עדי המסירה לא יתנו אל לבם שיש כאן איש ואשה ששמותיהם זהים, ואולי אשה זו היא אשת חברו ולא אשתו, וכשתבוא לבית-דין יתירו להנשא על פי עדי המסירה, ולא ישגיחו לשאול את העדים שמא טעיתם ולא השגחתם בדבר. ותרצו, כשהוחזקו בשני יוסף בן שמעון אין מגרשים זה בלא זה, ושוב אין לחוש, כי לעולם בית-דין חוקרים את היו שם שני יב"ש.

וכמו כן היה אפשר לתרץ שאין מגרשים אלא אם העדים מכירים שזו היא אשתו. אלא שלא רצו לתרץ כן כי אין זו תקנה טובה, שרק בטורח ימצאו עדי מסירה (תוס' גטין כד: ד"ה בעדי).

ולפי זה יוצא לכאורה כשיש שני 'יוסף בן שמעון' בעיר, אין צריך בדוקא שיבואו שניהם, אלא ב"ד יחקרו את העדים האם הם מכירים שזו אשתו. כן כתב רבנו ירוחם (הובא ביתה יוסף אה"ע קלו. עפ"י חזו"א חו"מ לקוטים. וע"ש שצידד אפשרות אחרת בזה).

ויש פירוש אחר בראשונים (ער"ן וריטב"א), 'אין מגרשין נשותיהן אלא זה בפני זה' — אין העדים חותמין לבעל לבדו עד שיגרש בפניהם, שחוששים שמא ישלח הגט לאשה אחרת ויקלקלה (ע' בזה בחזו"א אה"ע פט; צא, ט; חו"מ לקוטים, כא. וע"ע בשער המלך — גרושין ב, ג).

דף קסח

'צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק' — ואף על פי כן מקבלים עדותו, וגם הוא עצמו מותר לו להעיד בדבר, אף שאינו מדקדק בו כל כך — אפשר משום שברוב פעמים אינם טועים ואין לנו לחוש לטעות. ורק אם חזר ואמר 'טעיתי' מקבלים את חזרתו (קובץ שעורים. וע"ע במה שהעיר בספר אילת השחר).

'נידבר עם הארץ בהדיה...' — מוכח שאין איסור בדבר, להסתכל בפנויה כדי לבדקה אם היא נאה בעיניו לישאנה, ואין בזה צד איסור [ולא עוד אלא שראוי לעשות כן. אבל לא יסתכל דרך זנות], כי אם היה אסור, לא היו אומרים לעם הארץ עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך (ערמב"ם ומגיד משנה — איסורי ביאה כא, ג. וצ"ע כשהיא נדה. וע' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א כו).

זוהאינדא דלא עבדינן הכי, שדיוהו רבנן אאשה כי היכי דלא לשהייה' — 'ועם כל זאת, טוב הדבר לומר לבעל שיפרעם משלו, כל היכא דאפשר' (ריטב"א. וכ"כ הטור אה"ע קנד ב'סדר הגט').
 ופירש הט"ז (קכ סק"ה) שהתקנה היתה שאם היא נותנת שכר לסופר — הגט כשר, שאין זה 'וכתבה' כי חכמים הקנו לבעל אותו השכר כאילו הוא שלו, דהפקר ב"ד הפקר, אבל אינה חייבת ליתן שכר. ואף אם כתב הסופר בסתם ולא פרשו מי יתן — אי אפשר לחייבה לשלם לו שכרו.

'בבורה' — הרש"ש פרש שעמדה בורה זה זמן רב ביד הנותן, ואין מי שיחפוץ ליטלה באריסות או בחכירות.
 עוד אפשר שעלו בה קמשונים וחרולים וטרחתה מרובה, ומאידיך הנאת הנותן גדולה יותר, שמטיב הלה עם שדהו ומתקנה.

'לימא בכופין על מדת סדום קא מיפלגי' — יש לשאול, והלא מדת כל אדם כן היא, שאינו רוצה להעמיד זכויותיו בידי בעל דינו?
 ויש לומר שמדובר בשאומר לו חברו: נכתוב שנינו כאחד, ויעמוד השטר בידך. ואפילו הכי חלק רשב"ג, כי טוען בכל שעה תדרוש ממני לראות את השטר, ותרבה המריבה (רמב"ן). ויש שפרשו שנותנים השטר ביד שלישי.

זדמית עלאי כי אריא ארבא' — על שם הכתוב דב אורב הוא לי ארי במסתרים (הגהות ר' גדליה לפשיץ. וע"ע בערוך 'ארב' ג).

דף קסז

- רפד. א. אלו אמצעי זהירות מזיופים בכתיבת שטרות וחתימתם הוזכרו בסוגיא?
ב. האם כתיבת השטר וחתימתו צריכה להעשות בנוכחות שני הצדדים, בשטרי ממון ובגט אשה?
ג. האם העדים צריכים להכיר את בעלי השטר?
- א. אמר אביי: הרוצה לשלוח דוגמת חתימתו לבית דין לצורך השוואת חתימות, לא יחתום בסוף המגילה אלא בתחילתה — שמא ימצאה אדם שאינו הגון ויכתוב מעליה התחייבות בשם החותם. ומעשה בא לידו במוכס שביקש חתימתו כדי להקל המכס מעל התלמידים, וניסהו להחתימו בסוף הגליון ללא הצלחה, ואמר לו: כבר קדמוך החכמים.
אמר אביי: ממספר שלש ועד עשר לא יכתוב בסוף שורה, שמא יוסיפו לה אותיות, כגון תלת — תלתין, עשר — עשרים. ואם נזדמן לו, יחזור על דבריו שוב באמצע שורה.
וכן יש להזהר ממתן אפשרות לתוספת אות או מחיקה, כגון במעשים שבאו לפני אביי, באחד ששינה מ'בפרדיסא' ל'זפרדיסא' והבחין אביי בריוח שנוצר בשינוי ה-ב' ל-ו', וכפאו והודה. וכן אחד הוסיף ו' ל'אחי' והבחין אביי בצפיפות יתר. כפאו והודה.
יש לשמוע שאם רואים שינוי של אותיות מרווחות או דחוקות, אעפ"י שאינן מקוימות — כשר. ואולם בית דין כופים כדי שיוודה. ומוטב לקיימן לכתחילה כדי שלא להיזקק לכפייה. ואם ניכר המחק — פסול, שכל מה שאתה יכול לתלות במחק תלה (עריטב"א).
- ב. הסופר כותב והעדים חותמים שטר לצד המתחייב, אע"פ שאין הצד השני עמו. כגון שטר מכר למוכר, שטר חוב ללווה, שובר כתובה לאשה.
א. ישנה דעת תנאים הסוברת שצריך גם את נוכחות המלווה (כן פירושו להלן קעג. דברי תנא דברייתא). לרב אסי (בב"מ יג) לא התירו לכתוב בלא המלווה אלא בשטרות שכתוב בהם שמקנה נכסיו למלווה מהיום בין ילוה בין לא ילוה, אבל בלאו הכי אין כותבים — שמא יטרוף מלקוחות מזמן הכתוב בשטר בטרם הלוה לו. ואביי חולק וסובר שאף בלא הקנאה כותבים, שעדין בחתומיו זכין לו. הרי"ף והרמב"ם ועוד פוסקים כרב אסי. והתוס' כתבו שהלכה כאביי (ע' בב"מ יב-יג). יש אומרים שגם לרב אסי די בכך שהמלווה והלווה נמצאים שם, ואין צורך לראות ההלוואה, כי יש להניח שלא יאחר הלוואתו לזמן אחר (ע' בחדושי הריטב"א [החדשים] ב"מ שם [וכן יש לדקדק קצת מלשון רשב"ם קעג. ד"ה א"כ]; חו"מ לט, יג).
- ב. מסתבר שאם היה קנין בכסף או בדבר אחר, והשטר נכתב לראיה בלבד, כותבים אותו למוכר אפילו אין בו הקנאת שעבוד, שאין חשש טירפה שלא כדון, כי אף המוכר שדהו בעדים יש לו אחריות מנכסים משועבדים (רמב"ן, עפ"י גמרא מא:).
כותבים גט לבעל אפילו אין אותו עמו — שבידו בלבד לגרשה.
שטרי אירוסין, שטרי נישואין (= כתובה. רשב"ם. וע' גליון מהרש"א), שטרי אריסות וקבלנות, וכן שטרי בירורין ומעשה ב"ד — מדעת שני הצדדים.
- ג. העדים צריכים להכיר את שני הצדדים הכתובים בשטר, שזהו פלוני בן פלוני וזהו פלוני בן פלוני, מחשש תרמית שמא ימסרנו בעל השטר לאחר, כמבואר בגמרא. [ואם יש בעיר (כלומר שהוחזקו. תוס') שני אנשים

שמותיהם ושמות אביהם שוה, אין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה — שלא יביא זה הגט לאשתו של זה].

הכרה זו אינה צריכה שתהא עפ"י עדים כשרים דוקא, וגם עד אחד כשר. אך לא על פי בעלי הדבר עצמם (ראשונים). ויש מי שצדד שאם בעל הדבר מביא אדם אחר להעיד ויש חשש לעד שמא קנוניא יש ביניהם, אין לו לחתום כל שאין הדבר מאומת בלבו (עחו"א חו"מ לקוטים סוס"י כא).

כל שהוחזק בעיר בשמו ושם אביו שלשים יום — אין חוששים לו. לא הוחזק; אמר אביי, אם קוראים לו ועונה — די בכך. ורב זביד חולק, כי 'רמאי ברמאותיה זהיר'.

א. הרמב"ם ושאר פוסקים כתבו שהוא הדין בכל השטרות. והר"ן תמה על בעל העטור שלא כתב כן.

ב. נראה שאם חתמו העדים קודם שהכירו ורק אחר כך הוברר להם שכן הוא שמו ושמה — כשר בדיעבד (עפ"י בית שמואל ק,ג).

דפים קטז — קסח

רפה. מי שטען על שטר היוצא כנגדו שאדם אחר כתבו בשמו ולא הוא, והעד החתום על השטר הצדיקו בבית דין שאכן אינו אותו שחתם לו, ושוב חזר בו העד ואמר כי הוא זה אלא שהזקין ונשתנה קולו ולכך בתחילה לא הכירו — האם נאמן העד לחזור בו?

כזה היה מעשה ברב ירמיה בר אבא שהיה חתום על שובר לאשה אחת, ואמר בתחילה שאינה זו שחתם לה, ולאחר שאמרו לו העדים האחרים שהיא זו אלא שהזקינה ובגר קולה, הצדיק דבריהם — ואמר אביי: אף על פי שאמרו חכמים כיון שהגיד העד שוב אינו חוזר ומגיד, תלמיד חכם אין דרכו לדקדק בכגון זה ולכך טעה בתחילה, הלכך סומכים על דבריו האחרונים שאומר עתה דקדקתי יפה. וכן אם מתחילה אמר זו היא האשה, והיא מכחשת, אעפ"י שאין דרכו של ת"ח לדקדק בכך — נאמן, שכיון שאומר שדקדק — מדקדק.

רפו. על מי לשלם שכר הסופר לכתובת השטרות דלהלן:

גט אשה; שובר כתובה; שטר חוב; שטר מכר; שטרי אירוסין ונישואין; שטרי אריסות וקבלנות; שטרי בירורין.

גט אשה — מן הדין הבעל נותן שכר הסופר (וכתב ונתן). ואולם נשתנה הדבר והטילוהו חכמים על האשה, כדי שלא ישהנה ותתעגן.

כתבו פוסקים שלכתחילה ראוי לבעל לשלם לסופר, אלא שאם שילמה האשה במקומו — הגט כשר.

שובר [של כתובה] — הבעל נותן שכר הסופר, שהרי בשבילו נכתב ולזכותו.

א. יש אומרים שאם איבדה שטר כתובה בפשיעה — הרי היא שגרמה לו כתיבת השובר, וחייבת (ע' באה"ע קי,א).

ב. הרשב"ם הביא שיש מפרשים שהיא נותנת שכר הסופר, ודחה זאת.

שטר חוב — הלזה נותן שכר. ואפילו בעיסקה למחצית שכר, שיש בה הנאת ממון גם למלוה.